

[brief] 30: Het graf vinden

Oranje schrijft op 18 oktober aan zijn broer Jan van Nassau over de uiterst penibele situatie waarin hij zich bevindt. Hij informeert zijn broer over de verloren steun in steeds meer steden.

Op 18 oktober ontmoette Oranje zijn zwager Willem van den Bergh in Zwolle. Daar overlegden zij over de te kiezen weg. Zijn campagne leek volledig te stranden, net als de eerste invasie van 1568. Door garnizoenen in steden achter te laten, dwong Oranje de hertog van Alva ze stuk voor stuk te belegeren en heroveren; een kostbare opdracht. De tactiek had echter niet het gewenste effect. De inname van Mechelen op 2 oktober 1572 ging gepaard met een brute plundering. Hun wreedheden troffen doel: door Mechelen hard aan te pakken waarschuwde Alva andere plaatsen die voor Oranje hadden gekozen.

Alva's intenties werkten. In deze brief klaagt Oranje dat de garnizoenen die hij onder meer in Roermond, Wachtendonk, Doesburg, Doetinchem, Oldenzaal en Lochem had laten geplaatst hun post hadden verlaten. De soldaten lieten zich leiden door berichten dat het regeringsleger al in de buurt was. Hoewel Alva op 15 oktober nog in Maastricht was, bleek zijn reputatie voldoende en was de vlucht niet meer te stoppen. Ook Zutphen dreigden zijn manschappen te verlaten, maar toen Oranje die stad aandeed, wist hij het stadsbestuur te overtuigen stand te houden. Hij liet twaalfhonderd haakbuschutters achter, wat betekende dat Oranje zelf nauwelijks nog manschappen over had. Het beste wat hij kon doen, schrijft hij, is naar Holland en Zeeland te gaan, waar hij zeker zijn graf zou vinden. Hij drukte zijn broer op het hart hun adellijke vrienden in Duitsland om ondersteuning te vragen, en wel zo snel mogelijk. Iedere vorm van hulp was bitter nodig om de zaak van de ware religie te waarborgen. Steun van Engeland probeerde Oranje zelf via zijn vriend Louis van Boisot te krijgen.

Het was zeker niet alleen de angst voor Alva's troepen die Oranjes garnizoenen deed leeglopen. We lezen in de brief ook dat zijn soldaten om onmiddellijke betaling van de soldij vragen. Geldgebrek was overal en altijd in de vroegmoderne oorlogvoering een groot probleem. De eerste invasie in 1568 was vastgelopen doordat Alva elke directe militaire confrontatie vermeed, zodat langzaam maar zeker het geld van het opstandelingenleger op raakte. Dat geld was toen voornamelijk van Oranje zelf gekomen, en van zijn adellijke bondgenoten in Duitsland. De tweede invasie kreeg aanvankelijk een sterke impuls door de geldelijke ondersteuning door de revolutionaire Statenvergadering van Holland (zie brief 19)). In oktober was die geldbron inmiddels weer opgedroogd. De campagne in Gelre en Overijssel, geleid door zijn zwager Van den Bergh, werd grotendeels betaald door het plunderen van kerken en kloosters.

Het zou nog een jaar duren voordat de oorlogsfinanciering vanuit de Staten van Holland op stevige en permanente leest geschoeid zou zijn. Pas toen was Willem van Oranje ook in staat het leger zodanig te hervormen dat de opstandelingen in het daaropvolgende decennium efficiënt oorlog konden voeren, een taak die zijn zoons Maurits en Frederik Hendrik nog zouden voortzetten. De hervorming en professionalisering van het militaire apparaat was hoognodig, want in 1572 en 1573 was Oranje nog sterk afhankelijk van de watergeuzen. Door hun wreedheden brokkelde de politieke steun voor de prins in de Staten van Holland echter af. Zoals aangekondigd in deze brief van 18 oktober, vertrok Oranje naar Holland, waar hij op 20 oktober in Enkhuizen aankwam. Zijn aanwezigheid bleek daar van groot belang, niet alleen in politiek opzicht, maar ook om de misdragingen van Lumey aan banden te leggen. Alleen op die manier kon Oranje de Hollandse steden geruststellen en de financiering vanuit het rijke Holland garanderen.

Marjolein 't Hart

Verder lezen:

Huygens ING, database correspondentie Willem van Oranje: brief 5200.

Marjolein 't Hart, *The Dutch Wars of Independence: Warfare and Commerce in the Netherlands 1570-1680* (Londen 2014)

Griet Vermeesch, *Oorlog, steden en staatsvorming: De grenssteden Gorinchem en Doesburg tijdens de geboorte-eeuw van de Republiek (1570–1680)* (Amsterdam 2006)

[hertaling van de brief]

Mijnheer mijn broeder.

Ik heb gisteren uw brief ontvangen, gedateerd de vijfde van de huidige maand, door welke ik tamelijk verheugd was te horen dat u uw plicht goed heeft vervuld door een beroep te doen op u-weet-wel-wie [blijkbaar de Duitse rijksvorsten]. Ik verzoek u daarmee te willen doorgaan. En met het oog hierop heb ik niet willen nalaten u door deze [brief] meer in het bijzonder de stand van zaken sinds het vertrek van hertog Christoffel en mijn broer Hendrik mee te delen; te weten dat deels de overgave van Mons, deels het afdanken van mijn ruiters, de steden overal zodanig heeft geschokt, dat ik zie dat ze overal de moed verliezen, zodanig dat de meest toegewijde [steden] geweldig wankelen. Niet zozeer omdat ze andere gevoelens hebben dan in het verleden, maar omdat ze gevat worden door zo'n schrik, dat ik vrees dat ik uiteindelijk alleen zal staan en van alle kanten verlaten, indien God hier niet op miraculeuze wijze in voorziet.

Want sinds Mechelen weer in handen is gevallen van de Spanjaarden, die de hele stad in de tijd van drie of vier dagen geplunderd hebben, zijn de garnizoenen van de andere steden zo geschrokken dat ze de een na de ander de plaatsen die hun waren toevertrouwd, hebben verlaten. Want zodra ik uit Roermond was vertrokken, hebben de soldaten [die stad] verlaten; hun voorbeeld werd meteen gevolgd door die van Wachtendonk, die me van het begin af aan niet in de stad hebben willen ontvangen, behalve met een stuk of zeven of acht ruiters, en daarna hebben ze me niet willen laten vertrekken zonder betaald te zijn. Behalve, nadat ze een gerucht hadden gehoord dat de vijand nabij was geweest. Welk gerucht, hoewel het vals was, niettemin zo doeltreffend was dat ze hun eerdere [standpunt] lieten varen en tevreden waren. Ze vroegen me zelfs hun maar vier- of vijfhonderd gulden te geven en te vertrekken, waarbij ze me voor de rest al hun soldij lieten.

Sindsdien hebben de steden van Gelre, Straelen en de andere steden van het Overkwartier van Gelre hetzelfde gedaan, en had de stad Zutphen niet gearzeld hun voorbeeld te volgen, als ik er niet op dezelfde dag was aangekomen dat ze besloten hadden die stad te verlaten. Die van Doetinchem hebben echter niet nagelaten hetzelfde te doen, net als die van Lochem en Oldenzaal, terwijl die van Oudenaarde en Dendermonde ook hun garnizoenen hebben laten gaan. Kortom, er zijn al meer dan veertig vendels voetvolk, van de rekening die gemaakt is met de mannen van mijn broer Hendrik, die vals en smadelijk op de vlucht zijn geslagen, zonder te weten waarom, en zelfs zonder berichten te hebben gehad van de komst van de vijand, zodat, als dit doorgaat, ik geen enkel middel zie om de zaken nog langer overeind te houden. Wel is het zo dat ik enige orde in de stad Zutphen heb gebracht door er

ongeveer twaalfhonderd Waalse haakbuschutters en [Christoffel van] IJsselstein als gouverneur achter te laten, maar zeker ontbreekt het mij zodanig aan goede haakbuschutters dat ik daardoor in verdriet en verbijstering verkeer.

Vastbesloten naar Holland en Zeeland te gaan om de zaken aldaar zo goed mogelijk overeind te houden, heb ik beslist daar mijn graf te vinden. U ziet hierdoor hoe nodig het is dat de vorsten van Duitsland, als zij oordelen dat deze zaak hen raakt, wat ze zeker wel in grote mate doet, prompt en zonder uitstel het werk ter hand nemen door me met geld en manschappen te hulp te schieten, dan wel door de zaken tot de een of andere goede vrede te brengen. Het zou zelfs goed zijn als ze de hertogen van Holstein en [Saksen-] Lauenburg en andere kolonels en ritmeesters schreven waartoe dit plan van de vijanden leidt, namelijk tot de totale ondergang van de aanhangers van de [ware] religie, zowel in Duitsland als hier, zoals tamelijk algemeen bekend is. En toch roepen ze dit welbewust op met een uitdrukkelijke verklaring [van onschuld] als er kwaad uit voortkomt.

Wat de koningin van Engeland betreft, daar heb ik [Louis de] Boisot heen gestuurd, maar ik heb nog geen antwoord. Wat de overtocht van de haakbuschutters betreft waarover u me heeft geschreven, het is op het ogenblik niet mogelijk hun iets anders aan te wijzen dan dat ze zich in Emden of Bremen of Hamburg inschepen en zich zo naar Holland begeven, aangezien alle routes afgesloten en ontoegankelijk zijn. Op deze plaats beveel ik me van ganser harte in uw goede genade aan en zal ik God bidden u, mijnheer mijn broeder, een goed en lang leven in gezondheid te geven.

Geschreven te Zwolle, de 18e oktober 1572.

Uw goede broeder om u te dienen,

Willem van Nassau